

3.Бондарчук К. С. Назви вулиць м. Запоріжжя: історія і сучасність. *Virtus: scientific journal*. December, issue 4. 2015. Institute of Chemical Technologies Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Rubizhne). С. 201–205.

4.АД 242. Історія мужності, братерства і самопожертви / укл. І. Штогрін. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-5>

Н. ГОРБАЧ

Запорізький національний університет

ДИСКУРС ВІЙНИ В КНИЗІ О. КЕБО «САРАЄВО ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ»

За час російсько-української війни написано понад 1000 книг, серед яких не лише мемуари, щоденники, репортажистика, традиційна міліарна художня проза, але й містика, фантастика, мальописи, артбуки, есеї, поезія та інші види і жанри творів. Вони стають інструментом рефлексії, аутопсихотерапії і матеріалом для подальшого дослідження історії війни.

Але на тлі повномасштабного вторгнення фіксується інтерес і до попередніх війн, які можуть служити певним зразком для вербалізації власних травм. Чи не найчастіше предметом уваги для звіряння досвідів виступає Друга світова війна. Натомість менш віддалені в часі катаклізми увагою українських читачів та літературознавців обділені. Прикладом можуть бути так звані югославські війни – збройні конфлікти між 1991 і 2001 роками, у яких були задіяні п'ять із шести республік і одна з двох автономій Югославії. Підставою для зближення російсько-української та югославських воєн є «посттоталітарний характер та колоніальні амбіції однієї держави у стосунку до іншої ... спроби зведення історичних поразок і надання права правдивого голосу витісненій чи змаргінальованій пам'яті певного народу чи соціальної групи» [2, с. 9].

Книга Озрена Кебо «Сараєво для початківців» присвячена подіям боснійської війни 1992–1995 рр. між Сербією і Чорногорією, Республікою Боснія і Герцеговина та Хорватією.

Однією зі сторінок цієї війни стала більш ніж трирічна облога столиці Боснії і Герцоговини – міста Сараєво. Свій досвід перебування в блокадному місті О. Кебо виклав у книзі «Сараєво для початківців», що була написана 1996 р.

Назва й оформлення обкладинки книги викликають асоціації з серіями видань для початківців-«чайників». Проте вона не є довідником чи путівником, як не відповідає і визначенню щоденника, оскільки позбавлена хронологічності викладу і щоденної фіксації матеріалу. За жанром твір найближче стоїть до збірки есеїв, що об'єднуються у 18 розділів, серед яких «Спосіб здобути спокій у час війни», «Шлях води», «Пекло», «Геноцид» тощо.

Катастрофізм війни в Сараєво передається в образі міста, що після відключення електроенергії редукує до села: жителі багатоповерхівок набирають воду в каністри, носять до помешкань оберемки дров, перуть речі в річці. О. Кебо порушує й тему руйнації дому як символу родинності, бо в ньому вже не можна почуватися безпечно: *«Діти замкнені в під'їздах... Немає жодного будинку, в який ще не влучив снаряд, немає квартири, куди не залетіла хоч одна куля...»* [1].

Дискурс війни у книзі «Сараєво для початківців» глибоко антропоцентричний: про щоб не говорив автор, він торкається теми девальвації цінності людського життя: *«Щодня бачити смерть довкола себе означає звикнути до її присутності»* [1]. Місто прострільовалося снайперами, тому сараєвці змушені щодня розв'язувати завдання на виживання: як набрати води в колонці й залишитися живим, як купити хліба в пекарні й не стати мішенню.

У зв'язку з подіями в Сараєво в О. Кебо набуває свого потрактування мотив втраченого покоління, яке *«з кафе було перекинуто в шанці, у темні операційні, на цвинтарі»* [1]. Та найгостріше в письменника постає тема дитинства під час війни. Він змушений визнати байдужість світу до дитячих страждань: *«Цілу весну 1992 року ми дивувалися. Невже існує в цьому світі хтось, здатний стріляти в дітей? Багато малюків постраждало, доки Сараєво збагнуло: так, існує»* [1]. Оповідач досвідчує дитячі смерті на вулицях міста не як прикру випадковість, а як злочинну закономірність. Дитячі смерті є найважчим випробуванням для

нього. Тож коли заходить мова про неможливість повоєнного порозуміння людей із різними досвідами – тими, хто залишився в місті й тими, хто виїхав з нього, то згадує передусім вбивства дітей.

Дитяча травма війни в книзі «Сараєво для початківців» багатолітка, вона спотворює тіла і душі найбільш вразливої категорії суспільства. Серед прикладів – десятилітній Діно, котрий через недоїдання виглядає семиліткою, але вже має перші сиві волосинки в чуприні й на запитання, чи всі в нього живі-здорові, відповідає: *«Так, тільки мама померла, бабуся загинула, тата позавчора поранили в ногу, а сестра в лікарні, у неї жовтяниця»* [1]. Війна нормалізує смерть і каліцтва, робить їх частиною буденного досвіду, викривляючи тим сами картину світобачення і світовідчуття дитини. Описуючи дітей, які бавляться «в геноцид», автор наголошує на переконливості, реалістичності гри.

Дискурс війни в книзі О. Кебо включає світоглядну переорієнтацію, зміну людської свідомості, викликану вимушеним досвідом. Нemoжливiсть людини протистояти новій абсурдності автор передає за допомогою моделі перевернутого світу, де *«цілий світ божевільний, і тільки Сараєво нормальне. Тут – єдина реальність, усе решта – лише імітація життя»* [1]. Війна змушує визнати непотрібність багатьох речей, які нагромаджувалися упродовж життя. Автор – людина книжна, але він також стає перед новою системою життєвих вартостей: *«ідеальна бібліотека – це така, яку можна скласти у дві торбини»* [1], тобто, забрати за потреби із собою.

Письменник наголошує на ролі пропаганди в нагнітанні міжнаціональної ненависті, відзначаючи при цьому не лише участь медійників, але й представників інтелігенції. Серед них Нікола Колевич – один із найвідоміших югославських шекспірознавців, викладач Сараєвського університету, який був ідеологом етнічних чисток; Воїслав Максимович – професор літератури Сараєвського університету, який також доклався до розробки етнічної доктрини; Велібор Остоїч – академік, міністр інформації, що не завадило йому стати організатором масових убивств, згвалтувань та інших злочинів проти людяності. Тут виникає асоціація з учасниками Ванзейської конференції, які мали докторські ступені, а за

евфемістичними формулюваннями «остаточного розв'язання єврейського питання» приховували справжні наміри по винищенню мільйонів людей. Приклади О. Кебо, на жаль, свідчать, що історичні уроки Другої світової війни так і не були засвоєні повною мірою, а розвиток освіти і науки не дорівнює моральному удосконаленню людини.

Багато епізодів книги «Сараєво для початківців» резонує сьогодні українському досвіду переживання війни. Зокрема, це неспроможність міжнародних організацій забезпечити конкретні дії по припиненню війни і впливу на агресора, постійна «стурбованість» ООН, що вже стала мемом. Та як не прикро, наш досвід страждань у цьому розумінні не є унікальним: *«Кожне вбивство, кожна нова дитина, думали ми, дедалі глибше ганьбить Європу. Знадобилося багато часу, щоб зрозуміти: це просто це одна могила в Сараєві»* [1]. Автор зізнається, що віра боснійців у спроможність і справедливість міжнародної спільноти виявилася марною, тому їм довелося пройти шлях прозріння довжиною в майже чотири роки: *«1992. О, як ми нап'ємося, коли це скінчиться! 1993. Коли це мине, як же ми наїмося! 1994. Якщо це скінчиться колись, бодай вистимось. 1995. Хай би вже в мене влучило, тоді це нарешті припиниться...»* [1].

О. Кебо з гіркою іронією пише про політику умиротворення агресора, яка у випадку з очільником Сербії В. Караджичем не мала тривалих наслідків. Як бачимо в книзі, уже тоді сербською стороною застосовувалося маніпулювання, з чим пізніше на власному досвіді зіштовхнулися й українці: *«Караджич ... належить до не знаної досі категорії терористів, які свої вчинки приписують власній жертві ... буцімто ми самі стріляли снарядами по ринку Маркале, по вулиці Васи Міскіна, по Аліпашиному полю»* [1].

Отже, дискурс війни у книзі О. Кебо «Сараєво для початківців» має антропоцентричний характер і вибудовується на приватній історії й суб'єктивній істині автора. Він фактично не говорить про причини війни, воєнно-політичні обставини її протікання, уникає батальних картин. Але письменнику вдається влучно передати те,

як життя людини в критичній ситуації підпорядковується правилам війни і набуває значення опору самим фактом свого існування.

Література

1. Кебо О. Сарасво для початківців. URL: <https://moreknig.org/reader/360657/>
2. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури : Дискурсус, 2022. 288 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-6>

Л. ДАНИЛЕНКО

Львівський національний університет природокористування

ПСИХОТИП ТРАГІЧНОГО ПИСЬМЕННИКА («МІСЯЦЮ, МІСЯЦЮ. РОМАН ПРО ГРИГОРА ТЮТЮННИКА» СТЕПАНА ПРОЦЮКА)

Художня біографія – багатогранне явище в жанровому вимірі романістики, бо ж поєднує в собі документальну конотацію, мовну естетику та вільний плин емоцій (захоплення, співчуття, засудження, виправдання, викриття тощо). Викликають інтерес біографічні тексти в новітній прозі. «Сучасний письменник-біограф переважно не переповідає загальновідомі факти із життя відомої особи, а витворює цілісний образ, послуговуючись художнім вимислом, і пропонує фіктивний умовний життєпис...», – зазначила Г. Александрова [1, с. 151]. У книгах про видатних особистостей письменники максимально занурюються в життя персонажів, вивчаючи відповідну кількість наукових, документальних, архівних матеріалів. А ще намагаються зрозуміти вчинки й почуття тих, про кого пишуть, наближуються до їхніх особистих таємниць, радісних чи трагічних моментів. Зазвичай автори розповідають про людей, близьких їм по духу.

Аспект зближення з героєм притаманний художнім біографіям, створеним С. Процюком. Як літературознавець і як письменник він зацікавлений знаковими постатями в історії української літератури,